

Yuvarlak Masa Toplantısı

ALMANAK 2024: TÜRK DIŞ POLİTİKASI

26 Aralık 2024

Prof. Dr.
Mensur Akgün
GPot Direktörü

Prof. Dr.
Sinem Akgül Açıkmeşe
Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr.
Serhat Güvenç
Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr.
Zuhall Mert Uzuner
MURCIR Direktörü

Dr. Karel Valansi

Prof. Dr.
Mustafa Aydın
Global Academy Koordinatörü

Dr. Öğr. Üyesi
Ahmet Cemal Ertürk
İstanbul Kültür Üniversitesi

GLOBAL POLITICAL
TRENDS CENTER
İSTANBUL KÜLTÜR UNIVERSİTİ

KAPSAMLI ÖZET

2024 yılı, hem küresel hem de bölgesel düzlemde kritik gelişmelerin yaşandığı ve bu bağlamda Türkiye'nin dış politika dinamiklerinin yeniden şekillendiği bir yıl olmuştur. Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi (MURCIR) tarafından düzenlenen "Almanak: Türk Dış Politikası 2024" çalışmayı, bu dinamikleri anlamak ve geleceğe yönelik projeksiyonlar sunmak amacıyla düzenlenmiş ve bu kapsamda alanın önde gelen akademisyenleri bir araya gelerek kapsamlı değerlendirmelerde bulunmuştur.

Toplantı, MURCIR Direktörü Zuhâl Mert Uzuner'in açılış konuşması ile başlamıştır. Programda üç tur boyunca öncelikle küresel ve bölgesel gelişmeler ele alınmış, özellikle ABD'nin 2024 seçimleri ve bu seçimlerin küresel siyaset üzerindeki etkileri, Donald Trump'ın ikinci başkanlık döneminin yarattığı jeopolitik dalgalanmalar kapsamında, ABD'nin dış politika vizyonundaki önemli dönüşümler tartışılmıştır. Avrupa ve Almanya gibi önemli aktörlerin iç siyasetinde sağa kayışın kurumsallaştırdığı ve bunun dünya genelinde bir norm haline geldiğini vurgulanmıştır.

Toplantıda öne çıkan bir başka konu, çok taraflı küresel iş birliği mekanizmalarının çöküş süreci olmuştur. COP29 ve G20 gibi platformlardaki başarısızlığın, küresel yönetişimin ciddi bir kriz içerisinde olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. İklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik gibi meselelerin, hidrokarbon üreticilerinin kontrolüne geçerek daha fazla çıkmaza sürüklendiği belirtilmiştir. Aynı zamanda uluslararası hukuk mekanizmalarının (Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Adalet Divanı gibi) bölgede yeni örnekler yaratmasının önemli bir sinyal olduğu vurgulanmış, özellikle Güney Afrika'nın soykırım çağrısı ile aldığı tedbir kararının altı çizilmiştir.

Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler, toplantının merkezinde yer almış ve bu bölgede özellikle Suriye'deki iç savaşın sona erdirilmesi yönünde atılan adımlar detaylıca ele alınmıştır. 7 Ekim Hamas saldırısı sonrasında İsrail'in bölgedeki etkisini değerlendirmiş, İran'ın Suriye'deki etkinliğinin zayıflamasının bölge dengelerini değiştirebileceği vurgulanmıştır. Esad rejiminin sona ermesi ardından Türkiye için hem bir fırsat hem de ciddi belirsizlikler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin gerek İran gerekse Rusya ile dengeli bir ilişki sürdürebilmesinin çıkarları açısından kritik olduğu vurgulanmıştır.

Avrupa'daki siyasi gelişmeler de toplantının önemli gündem maddelerinden biri olmuş ve bu bağlamda, Avrupa Parlamentosu seçimleri ile Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği tartışmaya açılmıştır. Avrupa'daki aşırı sağın düzeyinde gözlemlenen gerilemeye rağmen merkez sağın göç ve yaptırım politikalarından etkilenecek şekilde şekillendiğini ifade edilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun savunma politikalarındaki dönüşümlerin ve yeşil gündemin zayıflamasının Türkiye ile olan ilişkilerde yeni fırsatlar ve zorluklar yaratabileceğine dair ön görüşler ele alınmıştır.

Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin deniz güvenliği ve enerji kaynakları arama faaliyetleri, çalıştayda öne çıkan başlıklar arasında yer almıştır.

Karadeniz’de oluşturulan mayın karşı tedbirler görev gücünün Türkiye’nin bölgesel sahiplenme kapasitesini ve NATO ile dengeli bir iş birliği sürdürebilme yeteneğini gösterdiği ifade edilmiştir. Bu görev gücünün, Karadeniz üzerinden Ukrayna’nın ticaret koridorlarını ayakta tutma çabalarının bir parçası olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin Somali karasularında enerji arama faaliyetleri ve Kızıldeniz’deki askeri varlığını artırmasının, bölgedeki stratejik önceliklerini yansıttığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Katar ile yapılan iş birlikleri ve bölgeye gönderilen savaş gemileri, Türkiye’nin deniz güvenliği politikasında aktif bir aktör olarak konumlandığını göstermektedir.

Rusya’nın Tarsus deniz üssündeki etkinliğinin zayıflaması ve bunun Doğu Akdeniz’de Türkiye lehine bir denge yarattığı dile getirilmiştir. Ancak, Rusya’nın bu zayıflığı telafi etmek üzere Libya ve Sudan gibi alternatif bölgelere yönelme çabaları da gündeme gelmiştir. Türkiye’nin bu gelişmeler karşısında deniz güvenliği stratejisini hem Karadeniz hem de Doğu Akdeniz’de yeniden değerlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye’nin denizlerdeki etkinliğini artırırken, bölgesel iş birliklerini de güçlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

Bu yayın, 26 Aralık 2024 tarihinde, İstanbul Kültür Üniversitesi Halkalı Kampüsü’nde GPoT, Global Academy ve MURCIR iş birliği ile düzenlen Almanak 2024: Türk Dış Politikası toplantısı sonucunda hazırlanmıştır. 2024 yılında küresel ve bölgesel gelişmeleri değerlendirmek ve Türk Dış Politikasına etkisini tartışmak hedefiyle organize edilen toplantıda açılış konuşması ve ufuk turu ardından değerli katılımcılardan önceden belirlenmiş soru seti etrafında üç tur kısa konuşmaların alınması ile gerçekleşmiştir. Toplantı süresince yapılan değerlendirmeler kayıt altına alınmış ve ek değerlendirmeler sonrası yayınlana hazırlanmıştır. Katılımcıların biyografisi ek olarak okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

UFUK TURU

1. Seçimler ve Sağın Yükselişi

2024 yılında ABD seçimlerinde ve diğer pek çok seçimde görüldüğü üzere küresel siyaset sağa kayma devam etmiştir. Hatta bu sağa kayışın yerleşik bir hale geldiği söylenebilir. Avrupa ve Almanya’da seçimlere dair pek çok tartışma yaşanmış ve pek çok yerde seçimler iptal edilmiştir. Dünya siyasetini belirleyecek en önemli gelişme, Amerikan seçimleri olmuştur. ABD’de bir süredir beklenen 2. Trump dönemi temelde geleceğe dönük bir olay olarak değerlendirilmelidir. Zira 2025 yılının ilk yarısında görülmesi beklenen, ilk 10-15 gün çok sayıda direktif ile ABD’nin yaklaşımı şekillenecektir.

*Mustafa Aydın:
Ben başından beri
Trump’ın
izolasyonist
politika
izleyeceğine ihtimal
vermiyorum ve
Trump’ın en
radikal
başkanlardan biri
olabileceğini
düşünüyorum.*

WHO-Dünya Sağlık Örgütü ve İklim Anlaşmasından çıkmak, BM bazlı bazı sözleşmelerden çekileceği beklenmektedir. Kısmen bir espri gibi başlasa da Kanada, Panama Kanalı ve Grönland konusundaki açıklamalar endişe vericidir. Grönland'da Danimarka ile muhtemelen bir anlaşma sağlanabilir, zira burada nadir madenler mevcuttur.

2. Küresel İş birliği Mekanizmalarının Çöküşü

Küresel olarak COP ve BRICS gibi toplantılar, Brezilya'da G20, küresel yönetim için önemli olabilir. Bütün bu çevre iklim tartışmaları hidrokarbon üretenlerin eline geçmiş durumda. ABD'de de bu petrol üreticilerinin eline geçti. Kimsenin konuşmadığı biyolojik çeşitliğin ortadan kalması söz konusu olabilir ve bir gıda sorunu yaşanabilir. Türkiye bunu yaşamaya başladı.

Mensur Akgün: COP 29 sonrası artık iklim ile ilgili 2 derece gibi önlemlerin alınabileceğini sanmıyorum.

Bir diğer önemli mesele de Gazze konusunda yaşananlar olarak değerlendirildi. 20 Aralık'ta Güney Afrika'nın ICJ'e başvurusu çok önemliydi. Ardından tedbir kararı aldılar, ancak savaşı durdurun demediler; kararda, soykırıma varabilir denildi.

Bu meselede bir diğer gelişme de ICC kararı çıkarmasıydı. Önceden, Afrikalı liderler ve Rusya lideri hakkında kararlar çıkarıldı, ama ilk defa İsrail ve çeşitli aktörlerce şantaja maruz kalmalarına rağmen bu karara varmalarını, küresel normlar ve yönetim açısından önemli bir deneme olarak değerlendirildi.

Mustafa Aydın: Netanyahu emekli olursa ailesiyle çıkacağı turistik gezide sorun yaşar, o kadar!

Mustafa Aydın: Suriye'de de 3 ay sonra her şey aynen devam ediyor noktasına varılabilir. Bir iç savaşın ikinci versiyonu ortaya çıkabilir.

Mensur Akgün: Savaş ve barış arası ayırım iyice ortadan kalktı. İsrail istihbaratının 10 yıldan fazla bu örgütler aletler üzerinde çalışıyor. İç savaşın devamı üzerine çalıştılar. Kantçı barış teorileri tarihe olmaya başladı.

BİRİNCİ TUR : 2024 YILINDA ÖNE ÇIKAN KÜRESEL VE BÖLGESEL GELİŞMELER NELERDİR?

1. İnsan Hakları ve Normlar

Türkiye ve bölgesi açısından konuları değerlendirirken, öncelikle Türkiye'nin 2024 yılında insan hakları ve demokraside hiçbir ilerleme kaydetmediği ve bunun dış politikaya etkileri değerlendirildi. Anayasa ve Avrupa İnsan hakları mahkemesi kararlarının uygulanmamasının olası etkileri ele alındı. Öte yandan Suriye'de devlet kurma çalışmalarında küresel kabul gören normlara dair dikkat ve hassasiyete değinilerek, bu sürecin Türkiye ile ilişkilere etkisi ele alındı.

2. Yayılma Potansiyeli Taşıyan Savaşlar

Türkiye'nin kuzeyinde -Ukrayna- ve güneyinde -Gazze- yer alan iki savaş, 2024 yılında diplomasinin öncelikli meselesi olarak ele alındı. Bu savaşların yayılma tehlikesine değinildi ve aslında yayıldığı konusunda bir kanaat geliştirildi. Rusya ve Ukrayna arasında gerçekleşecek olası bir anlaşma eskisi gibi tartışmalı bölgeler etrafında olacağı ve şimdiki durumda var olan 1800 küsür km sınır hattında durumun nispeten kontrol altında tutulduğu değerlendirildi. Biden ve nükleer provokasyonlara rağmen bölge için kâbus senaryonun gerçekleşmemiş olması 2024 adına olumlu bir gelişme oldu. Biden'ın gidişi ile çok ciddi bir şansın var olduğu ya da bu konuda temkinli yaklaşılması gerektiği konusunda fikir teatisinde bulunuldu.

Güneydeki savaşa dair değerlendirmelerde ise Hamas'ın 7 Ekim saldırısı sonrasında İsrail'in bölgedeki etkisini değerlendirmiş, İran'ın Suriye'deki etkinliğinin zayıflamasının bölge dengelerini nasıl etkileyeceği tartışılmıştır. Besar Esad rejiminin sona ermesinin Türkiye için hem bir fırsat hem de ciddi bir belirsizlik yarattığına dikkat çekilmiştir. 13 yıllık iç savaş 25 yıllık oğul Esad rejiminin devrilmesine sebep olurken, süreçte İran oldukça yıpranmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin gerek İran gerekse Rusya ile dengeli bir ilişki sürdürebilmesinin çıkarları açısından kritik olduğu vurgulanmıştır. Diplomatik mekanizmaların aktif çalıştığı, son yaşanan Noel ağacı yakılması gibi Suriye içinde provokatif eylemlerin İran tarafından yapıldığı ve bu hususta uyarıldığına dair açıklamalar ele alınmıştır. İran'ın bu temaslara ne ölçüde kulak asacağı şüpheli olarak değerlendirilmiştir.

3. Deniz Güvenliği ve Deniz Gücü Politikaları

Deniz güvenliği ve deniz gücü politikasına dair üç önemli gelişme ele alınmıştır. Serhat Güvenç'in detaylıca açıkladığı, 1 Temmuz 2024 aktive dilen Karadeniz Mayına Karşı Tedbirler Gücü'nün oluşturulması hususu, Türkiye'nin kuzeyinde bir deniz güvenlik alanının oluşturulması bağlamında değerlendirildi. Bu çabaların bölgesel olduğu ama NATO'yu dışlamadan sürdürebilmesinin önemli bir yetenek olarak ortaya çıktığı değerlendirilmiştir.

Süregiden Ukrayna savaşında bu deniz güvenliğini hedefleyen bölgesel iş birliğinin oluşturduğu koridor, Ukrayna'yı ayakta tutmayı sağlıyor. Birkaç toplantıda büyük NATO üyesi devletlerin Türkiye'ye yönelik eleştirilerinin olduğu ancak, konunun önemini bizzat Ukrayna tarafından bu toplantılarda açıklandığı ele alınmıştır. Ukraynalıların NATO ile yapılmaya kalksa 30'dan fazla ülkenin tam onayı ile ilerlenmesi gereken bir süreçle karşılaşılacağı, bu şekilde 3 ülkenin anlaşmasının yeterli olduğu ve üstelik dolaylı da olsa bir NATO boyutunun da bulunuyor olmasının amaca hizmet eden pratik bir çözüm olarak desteklenmesi gerektiğine dair görüşleri dile getirilmiştir.

Deniz güvenliği meselesinde bir diğer önemli gelişme de Türkiye'nin Somali kara suları ve MEB bölgesinde arama faaliyetleri konusunda attığı adım olmuştur. Somali karasularında yapılan aramalarda rastlanırsa bulunacak kaynakları işletme hakkına sahip olması Türkiye açısından önemli bir gelişme olmuştur. Türkiye, bir sismik araştırma gemisi, 2 firkateyn ve bir savaş gemisi ile bölgeye azımsanmayacak bir güç yollamış, bu çatışmacı dönemde odağını Kızıldeniz'in güneyine kaydırmıştır. Katar'a da yarım filo F16 kaydırıldı, çünkü buraya gelen deniz gücünü havadan korumak için bu güç gerekli olacaktır.

2011 yılında Libya müdahalesinde NATO, Akdeniz'in NATO'nun Mare Nostrumu olduğu söyleniyordu. Ancak, 2015'te Rusya'nın Suriye'ye doğrudan dahil olması ve Tarsus deniz üssüne

yerleşmesi ile bu iddia bittiği, ayrıca, Suriye'deki gelişmeler ile bu deniz üssü meselesi tartışılabilir hale geldiği ifade edilmiştir. HTŞ saldırısında yapılan görüşmelerde ne ölçüde tutulabileceği konulmuştur. Bu da bölgede Rusya unsurunu daha az önemli hale getiriyor denildi. Orta Doğu ve Afrika'ya nüfuz etkisini kaybetmemek için Rusya, Libya'ya kayabileceği ve Sudan'dan üs talep ettiğine dair iddialar ele alındı.

4. Avrupa Birliği'nin Gündem Maddeleri ile Dönüşen İlişkiler

2024 yılı Türkiye- Avrupa Birliği (AB) ilişkileri açısından da önemli bir gelişme ve ilerleme olmamasına rağmen AB, Avrupa'da olan gelişmelerden dolayı Türkiye için önemini korumuştur. Avrupa Parlamentosu seçimlerinin sonuçları uzun süre tartışıldı ve burada ana tartışma aşırı sağın yükselmesi ön plana çıkan bir mesele olarak tartışıldı.

Serhat Güvenç: Türkiye'nin deniz güvenliği açısından kuzey ve güneydeki Rusya faktörü eskiye göre Türkiye'yi daha az rahatsız eder hale gelmiş olabilir... Rusya'nın Suriye'ye deniz ve hava güçleri sayesinde bölgeye yerleştiğine dair görüşü salsıldı. Artık Tartus'ta Rusya kendini güvende hissetmiyordu. Rusların da en kötüye hazır şekilde Tartus'ta tahliye için hazır, 20-25 km açıkta bekleyen gemileri, burada uzun süre bekleyemez... Bu arada yuvastız kalan bu gemileri desteklemek için gönderilen gemilerden biri İspanya'da batırıldı. 3 patlama olmuş ve dışarıdan müdahale olduğuna dair emareler var. Karadeniz'de de 3 tane nehir tipi gemileri battı. Yük gemisi doldurdular Tarsus'ta ve Kıbrıs'ın güneyinde motoru durdu harekatsız kaldı.

“

Sinem Akgül
Açıkmeşe: Avrupa
Parlamentosu seçimlerinde
aşırı sağ yükselmedi aslında.
Avrupa Halkaları partisi
pozisyonu korudu, Yeşiller'in
oy oranı düştü. Bu durumun
ulusal yansımaları oldu.
Fransa ve Almanya'da sol bir
başarı sağlamış görülse de
üçlü karar alınmaz siyasal
krizler dönemi başladı. AFD
yükselişi gibi Almanya'daki
gelişmeler, Türkiye'yi de
etkileyen gelişmeler oldu.

”

2024'te AB için önemli bir gelişme olarak yeni bir Komisyon'un oluşması ele alındı. AB'nin savunma politikası dönüşümü ile ilgili savunma komiserliğinin kurulması ve savunma sanayi ile ilgili pek çok atılım başlatıldı. Ancak önerilerin ilerletilmesi hususunda bir anlaşmazlık olduğu, bu projelerin ne NATO ile ne de AB'nim tek başına ilerletmekte zorlandığı değerlendirildi.

AB için önemli olan bir diğer gelişme de Yeşil Gündem'in zayıflaması olmuştur. Avrupa çapında gerçekleşen çiftçi eylemleri Yeşil Dönüşümün sanıldığı kadar kolay olmayacağını göstermiştir. Tarım ve sanayide Yeşil Dönüşümün maliyetini pek çok aktör üstlenmek istemediğinden işlerliğinin azaltmış olduğu değerlendirildi.

Avrupa için yasa dışı göç güncelliğini 2024 yılında korumuştur. Özellikle Suriye'de Esad rejiminin düşmesinin ardından yeniden gündeme geldi. Von Der Leyen'in Türkiye'yi ziyareti sürecinde AB'nin Suriye politikasının kısmen ortaya çıktığı, ortak dış ve güvenlik politikasının da hedeflediği, küresel aktörlük ve otonomiye bir test alanı olabileceği düşünülse de, bu konuya ilk yaklaşımlarının sığınma taleplerinin askıya alınması olmasının sığ bir yaklaşımı ortaya koymaktadır denildi. Bu noktada, bölgeye bakışın tamamen güvenlik ve göç üzerinden bakıldığı, Türkiye'ye sağlanan destek fonları ile aday ülkeden çok bir tampon bölge olarak tanımlandığı ele alındı. Hakan Fidan'ın Dışişleri Bakanları toplantısına partner düzeyinde çağırılması bu bağlamda önemli bir veri olarak tartışıldı ve Von Der Leyen'in bu toplantıdaki konuşmasının sadece son cümlesinde Türkiye'ye aday ülke denip konuşma boyunca partner denilmesine dikkat çekildi.

“

Mustafa Aydın: Bütüncül bir
Avrupa güvenlik ve dış politika
ve savunma politikası zor
görünüyor. Kısa süre önce
görevini devrettikten sonra
katıldığım bir akademik
toplantıda dinlediğim Josep
Borell'in açıklamaları dikkat
çekici. Borell, konuşmalarında
AB ile ilgili hayal kırıklığını
gizlemeden, Komisyonunda
hazırlanan güvenlikle ilgili
tasarılarla mutlaka farklı
ülkelerin karşı çıktığını ve
ilerleme sağlayamadıklarını
söyledi.

”

*Ahmet Cemal Ertürk:
Avrupa Parlamentosu
Seçimlerinin
sonuçlarına
bakıldığında, hence
aşırı sağ olmasa da
sağa kayış var.
Aktörlere baktığımızda
Türkiye AB
ilişkilerinde
Parlamento'nun yeni
yapısının etkisi olabilir.*

Parlamento seçimlerinin Türkiye AB ilişkilerine etkisi olabileceği değerlendirildi. Parlamentodaki aktörlere bakarak olasılıklar değerlendirildi: 1) European Peoples Party (EPP) Başkanı Manfred Weber, Türkiye ile uzlaşma geliştirmek istemiyor. 2) Diğer sağ aktör, Patriots for Europe, Austuryalı aşırı sağ parti Freedom Party (FPO), Macar Başbakan Viktor Orban'ın Fidesz Partisi ve Çek Andrey Babis liderliğindeki popülist ANO Partisi bir araya gelerek oluşturuldu. Burada Orban'ın varlığı ve bazı pragmatik hesaplar ile Türkiye ile ilişkilerde ilerleme sağlanabileceği değerlendirildi. Burada Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Orban arası iyi ilişkilerin esas teşkil edebileceği öne sürüldü. 3) Bir diğer sağ grup da Meloni'nin Brothers of Italy partisi ve Polonyalı Law and Justice partisinin oluşturduğu grup oldu. Bu grup ile ilişkiler iyi de kötü de olabilir.

AB Türkiye ilişkileri açısından Gümrük Birliği'nin yenilenmesi hususu da ele alındı. Ticari açıdan önemli olmasını kabul etmekle birlikte, şu aşamada atılabilecek adımların son derece kısıtlı olduğu, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yaklaşımı ile bu hususun araçsallaştırıldığı ve bunu aşmak için Türkiye'nin atabileceği hiçbir adımın kalmadığı değerlendirildi. Bazı üretim mallarının kotaları hususu da bu bağlamda önemini korumaktadır.

Türkiye AB ilişkilerinde 2024'teki bir diğer önemli mesele de devam eden vize sorunu olmuştur. Bu sorun büyüme potansiyeli taşıdığı ve ivedilikle çözülmesinin önemi vurgulanmıştır.

Ukrayna savaşı, 2024 yılında Avrupa'nın ana gündem maddesi haline geldiği değerlendirildi. Bazı ülkelerde yaptırımlara kaşı geliyor. Ukrayna konusunda Türkiye'nin hem bir aracı hem de Türkiye üzerinden yaptırımların yanından dolaştırdığına dair tartışmalar olduğu ele alındı. Yeni Amerikan Başkanı Trump'ın Ukrayna konusunda nasıl bir pozisyon alacağını belirleyici olacağı düşünülmektedir. Fransa ve Almanya'nın Ukrayna konusundaki tavrı önemli olsa da, mevcut durumda her ikisinin de bu konuda bir aktörlük göstermesi iç politikalarında yaşanan çalkantılardan dolayı zor görünmektedir.

5. 7 Ekim ve Gazze

7 Ekim 2023'te Hamas'ın gerçekleştirdiği saldırının etkileri 2024 yılında devam etmiş gerek bölgede gerek küresel anlamda etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, 2024, ABD ve İngiltere'nin askeri ve diplomatik anlamda atmış olduğu adımlar ile BM'de gerçekleşen tartışmalar kadar, çatışmanın bölgeye yayılma potansiyelinin tartışıldığı bir yıl oldu. Aynı zamanda ICC ve ICJ'e yapılan başvurular ve alınan kararların hem küresel hem de bölgesel anlamda etkileri olduğu ve olacağı değerlendirilmiştir.

Karel Valansi: Hamas'ın özellikle sivil halka yönelik 7 Ekim saldırısı İsrail'de bir şok etkisi yarattı çünkü Hamas ile bir tür anlaşmaya varıldığı düşünülüyordu; 'sükunete karşı sükunet.' İsrail, gelişmiş sınır güvenlik sistemlerine güveniyordu. İsrail'in bölgede güçlendiği bu dönemde Hamas'ın saldırmaya cesaret edeceğine ihtimal vermiyordu. Ayrıca, Filistin sorunu dünya gündeminde değildi. İsrail, İbrahim Anlaşmalarıyla Körfez ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmuş, Suudi Arabistan ile normalleşmesi konuşuluyordu. Bu durum kendisinin bölgesel bir aktör olarak kabul gördüğünü hissetmesine sebep olmuştu. Benzer bir şekilde Türkiye ile İsrail ilişkileri de düzelmeye başlamıştı. Erdoğan ile Netanyahu Eylül 2023'de New York'da görüşmüşlerdi ve Netanyahu'nun Türkiye ziyareti planlanıyordu. Ancak 7 Ekim saldırısına İsrail'in verdiği cevabın ardından Türkiye açık bir şekilde taraf seçerek ikili ilişkilerin Filistin meselesine bağlı olduğunu yeniden hatırlattı. Şu an Suriye'deki gelişmeler ile beraber ikili ilişkilerde yeni bir sıkıntılı dönem başladı. Hem Türkiye hem de İsrail birbirlerinden tehdit algıladıklarını açıklıyorlar. Kontrollü bir düşmanlığın özellikle iç politika için üretildiğini düşünüyorum. Öte yandan Suriye'de komşu oluyorlar bu da var olan gerilimi arttırabilecektir.

olup AB üyesi olmayan Türkiye'nin durumunun önemli olacağı değerlendirildi.

2030 yılına kadar durdurulan genişleme politikası da düşünüldüğünde, bu durumun AB üyelerinin hepsini hedef alan bir tehlike ortaya çıkmadan Avrupa için söz konusu olamayacağı değerlendirildi. Öte yandan AB'nin bir aktör olarak tutarlı olma gibi bir kaygısının olup olmadığı da değerlendirilmiştir.

6. Güvenlik- BM, NATO ve AB

Ukrayna konusunda dayanışmanın BM ile nasıl ilişkili olduğu ve bunun mevcut adımları açıklamaktaki önemi tartışılmıştır. Mensur Akgün tarafından "BM Şartının 47. Maddesi 2. Fıkrasının Ukrayna'da hayat bulduğu" fikri değerlendirilmiş, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında NATO ve AB arası etkileşimin 2024'te nasıl geliştiği tartışılmıştır. Trump dönemi ABD'nin atacağı adımlara dair senaryolar ele alınmıştır.

AB açısından Lizbon'da dayanışma hükmü çok şey ifade ediyor olsa, İsveç'in NATO'ya üye olma ihtiyacı duymasının anlamlı olduğu değerlendirildi.

AB'nin barış için bir etkili bir askeri güç haline gelebilmesi için NATO'nun ABD tarafından terki ve tamamen Avrupalılara bırakılması ile mümkün olacağı bu durumda da NATO üyesi

Mensur Akgün: Türkiye, 7 Ekim sonrası süreçte son derece itidalli davrandı. Bunun en önemli göstergesi, İsrail Konsolosluğu önünde alınan sıkı güvenlik tedbirleri ve hiçbir gösteriye izin verilmiyor oluşudur. Ayrıca diplomatik anlamda temasların devam ettiği ve yapmanın yanlış olduğunun İsraililere söylendiği pek çok diplomat tarafından ifade ediliyor. Kontrollü bir gerginlik var.

Mevcut durumda AB içinde tek nükleer güç Fransa. Bir Alman milliyetçisi için Fransa'nın nükleer şemsiyesine dayanmak ne ölçüde anlamlı olur. Ya da Almanya, İtalya, Belçika ve Türkiye'de var olan ABD nükleer silahlarının varlığı yeterli kabul edilir mi? Bu silahlar ABD tarafından geri çekilir mi? Avrupa'daki aktörlerin atacağı adımları tüm bu soruların nasıl şekillendirebileceğine dair tartışmada, NATO'nun tamamen terkinin ve silahların çekilmesinin ABD için intihar demek olacağı değerlendirilmiştir.

Mustafa Aydın: Trump ve ekibinin son açıklamaları üzerinden gidilince, NATO'dan çekilme değil ulusal katkıların artırılması ile gelecekteki ön görülebilir. Belki GSMH üzerinden % 5 önerecekler ve % 3 Avrupa'da kabul edilecek. Böylece Trump bir zafer ilan edebileceğinden, ABDD için NATO'dan çekilme ihtiyacı kalmayacaktır.

7. AGİT Başkanlığı:

Büyükelçi Feridun Sinirlioğlu'nun AGİT Genel Sekreterliği'ne gelmiş olması Türkiye açısından oldukça önemli. AGİT'de bu sürecin nasıl geliştiği de ilginç olarak değerlendirilmiştir. Sinirlioğlu, Türkiye ve Yunanistan'ın aday olması hususu önemli görülmüştür. Süreçteki ilginç duruma dair açıklamalar ise şu şekildedir: Bir önceki dönem başkanı, seçimi en çok oyu alacak üç aday arasında oylamaya kalkınca Yunanistan bunu bloke ediyor. 3 ay sonra Malta'da bu husus yeniden ele alınıyor ve Feridun Sinirlioğlu oybirliği ile seçiliyor. Burada, Rusya ve İngiltere gibi aktörlerin etkisi olabileceği değerlendirilmiştir.

8. Türk Yunan İlişkileri, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Yeniden Yakınlaşma

ABD'nin 2020 yılında kaldırmış olduğu Kıbrıs'a yönelik silah ambargosunun kapsamı, 2022 yılında ve sonrasında da 2023 yılında genişletilmişti. 1 Ekim 2024 tarihinde bu kararın uzatıldığı açıklanmış, böylece Güney Kıbrıs'a yönelik askeri anlamda birtakım yatırımlar yapılmaya devam etmiştir. Kasım 2024'te GKRY liderliğince dile getirilen NATO'ya üye olma konusundaki istek gerek Kıbrıs gerek NATO'da tartışmalara sebep olmuş, Türkiye'nin bu konuda nasıl bir tutum belirleyeceği konusu ele alınmıştır. Üye olmadan çeşitli tatbikatlar ile Akdeniz'de önemli bir partner olma konusunda çaba sarf eden GKRY, farklı iş birliği modelleri geliştirerek kapasitesinin ötesinde bir stratejik oyuncu olmaya çabalamaktadır.

Zuhal Mert Uzuner: GKRY lideri Christodoulides Kıbrıs'ın NATO üyeliğinin Türkiye AB ilişkileri ve Kıbrıs sorununda ilerlemeye bağlıdır açıklamaları da göstermekte ki, bu tartışma somut gerçeklikle ilişkisi olmayan bir talep. Türk Yunan yakınlaşmasında artık Kıbrıs sorununun çözümünün bir öncelik olarak ele alınmamasından dolayı duyulan rahatsızlığı ve masada Kıbrıs sorunu olmadan ilerleme fikrine muhalefeti göstermekte.

2024 yılında Kıbrıs görüşmelerine yeniden başlanması konusunda çeşitli zemin yoklama girişimleri olmuştur. BM Genel Sekreteri Kıbrıs Şahsi Temsilcisi Maria Angela Holguin Cuellar, Mayıs 2024'te umutlu olsa da yakın zamanda bir çözümün mümkün görünmediğini söylerken,

Serhat Güvenç: Türkiye eski jeopolitik önemini kaybetti ve bunu Yunanistan Romanya'ya dağıttı. Kıbrıs adası da fena değil noktasına geldi. Rusya tamamen adadan çıkarıldı. Fransa ve Amerika da adada.

9. Suriye Rejiminin Düşüşü

Suriye'de Türkiye son derece temkinli adımlar atarak ve desteklediği muhalif gruplar yoluyla rejimin düşmesinde önemli bir rol oynadığı değerlendirilmiştir. Dışişleri Bakanı

Hakan Fidan'ın bu temkinli duruşta çabası ve dengeli konuşmaları dikkat çekmektedir denmiştir. Türkiye iç siyasetinin de bu noktada sakinleştirilmesi gerektiği ele alınmış, bu bağlamda Türkiye'yi de sakinleştirmeye çalışan bir bakanlık görüntüsünün dikkat çektiği tartışılmıştır. AK Parti içinden ya da kabineden yapılan bazı açıklamaların düzeltilmesi amacıyla Bakanın sıkça açıklama yapmasının bu dikkatli çizginin korunmasına ne denli önem verildiğinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu durumun muhalefet ve eleştiriler kadar parti içi aşırıcı söylemlerle de mücadeleye dönüşmesine dikkat çekilmiştir.

Türkiye'ye bir fırsat penceresi açıldığı, ve bu potansiyeli hayata geçirebilmesi için dikkatle devam etmesi gerektiği düşünülmüştür. Operasyonun zamanlamasının Trump'ın gelişinden 10 gün önce olmasının da manidar olduğu vurgulanmıştır. Suriye'nin geleceğine dair tartışmalarla ilişkili olarak YPG konusundaki tartışmalar ele alınmış, Rusya, ABD ve İsrail'in pozisyonları değerlendirilmiştir.

Mensur Akgün: Öcalan'ın silah bırakma yönünde açıklama yapması bölge açısından önemli olabilir. Operasyon, Türkiye açısından son çare. Türkiye ABD çıksın demiyor, ama YPG'ye verilen desteğini çeksın istiyor. Bölgede diğer aktörler ile çatışmadan çok bir işbirliği yapıldığı görüntüsü mevcut. Muhaliflerin operasyonu esnasında bölgedeki İranlı, Rus diplomatları hep bizimkiler çıkarmış.

YPG'nin yeni dönemde pozisyonunu belirlemek ve desteklemek adına referans verdiği temel noktalar ele alınmıştır. ISID mensuplarının bulunduğu hapishanelerin kontrolü ve ISID ile mücadele söylemine dikkat çekilmektedir, zira ISID ABD'nin de burada varlık sebebidir. İran'ın önünü kesmek, İsrail ile iş birliği yapma potansiyeli ve ABD ile mevcut bağlar YPG söyleminin ana eksenini oluşturmaktadır.

CENTCOM ile Türkiye arasında var olduğu düşünülen gerginlik ile bürokratik bir iç mücadelenin bölgeye yansımaları ele alınırken, bu mücadelenin Suriye üzerinden değil, belki İran ve Yemen'e yönelik olası operasyonlar ile yapılabileceği de düşünülmelidir şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Serhat Güvenç: ABD Merkez Komutanlığı, Türkiye'yi hasım bellemiş durumda. Rusya Ukrayna'ya saldırana kadar Merkez Komutanlığı (CENTCOM) muharip güçtü. Irak ve Afganistan çekilmesi ile ellerinde tek güç Suriye kaldı. Avrupa Komutanlığı yeniden devreye giriyor. 7 Ekim bu bağlamda Merkez Komutanlığı'na ömür kattı. Bu bürokratik mücadelede çok ayak direteceklerdir.

Trump'ın mevcut komutanları değiştireceğine dair açıklamalar, bu doğrultuda Heritage Foundation'ın 2 yıl önceden beri hazırlandığı ve oradan bu isimlerin getirilerek Trump tarafından bürokratik dirence karşı bir kontrol mekanizması geliştirebileceği de tartışılmıştır. Suriye konusunda farklılıklar olsa da, İran ağırlığı'nın kalkması, Rus varlığının zarar görmesi ve yeni rejimin iyi geçinecek gibi durmasından dolayı nispeten olumlu gelişmelerin olmasının muhtemel olduğu değerlendirilmiştir.

Mensur Akgün: Bununla bizim üzerimizden yük kalkacak. Bu da Türkiye'yi olumlu etkileyecek. Suriye'de en büyük tehdit BAE. O rejimi desteklerken boşlukta kaldı. Jeopolitik boşluk doğdu. Önemli olan Arapları katmak. Mısır, tereddütlü. Ama körfez parası önemli. İran'ın çıkması ve öyle kalması önemli. Suriye'de bir işler devlet kurulması mümkün.

Türkiye'nin operasyon dışı yöntemler kullanarak, başından beri olumlu imaj inşası için kullanılan kadın YPG üyelerinin ölüm fotoğraflarını vermemesi ama kesinlikle Suriyeli olmaya unsurların çıkartılması gerekmektedir. Burada Türkiye ve ABD'nin anlaşmasının önemi vurgulanmıştır. Barzani ve Araplar, bazı Kürt gruplar zaten yeni Suriye liderliğini ve Türkiye'yi destekliyor. Bu nedenle, YPG uzlaşmak zorunda kalabilir şeklinde değerlendirmeler yapıldı. İran, Suriye rejimi desteği olmaksızın durumun onlar için zorlaştığı ifade edilmiştir. İsrail'in tehdit algılamasına bağlı görüldüğünden güvenlik bağlamında kısmi işgal kısmen kabul görülmekte gibi görülmektedir.

İKİNCİ TUR : BUNDAN SONRA HEM DÜNYAYI HEM DE TÜRK DIŞ POLİTİKASINI İLGİLENDİREN NELER OLABİLİR? GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Avrupa: 2025'te en önemli konu Avrupa güvenliğinin yeniden tartışılması meselesinin olacağı değerlendirilmiştir. Ukrayna savaşı bu konudaki ilerlemelerin 'ayağını kaydırıldı' ve bunu konuşacak bir platform kalmadı. AB'nin bunu yapacak bir platform olmadığı, bu sebeple iki ayrı mekanizmanın çıktığı söylendi. Polonya, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere'yle oturup, nasıl destek oluruz konuştular ve Ukrayna'yı söyleyip, diğerlerini dışarıda bıraktılar denildi. Kuzey Avrupa ülkeleri de bir araya gelip, Ukrayna'daki savunma sanayi yatırımına dönüştürmek ile yardım edelim dediler. Bu da AB dışında ve onun mekanizmasından gitmiyor.

Mustafa Aydın: Avrupa güvenliği tartışılacaksa Türkiye ve Rusya da işin içinde olması lazım. Olmaz ise kutuplaşma tartışması olur. 2025 bunu alt yapı tartışması olacaktır.

İran: İran'ın stratejik bir gerileme-retreat içerisinde olduğu ve 2025 yılında bunun devam edeceği değerlendirilmiştir. 2025 İran'a odaklanma yılı olabileceği, İran'a yüklenerek rejim değiştirmeye kadar uzanacak bir takım gelişmelerin olasılığı tartışılmıştır. Bölgeye dair yeni planlarda sırada Yemen'in olabileceği de değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın bu noktada İran'ı rahatsız eden rolüne dikkat çekip, 'Rusya ile yaklaşım İsrail ile flörtleştiği' vurgulanmıştır.

Ukrayna: 2025 yılında Ukrayna'da barış olmasa da belki bir ateşkesin gelebileceği, bu şekilde de mevcut durumun normalleştirmekten başka bir şeye yaramayacağı tartışılmıştır. Batının neler önerebileceği değerlendirildiğinde bir pazarlıktan çok teslimiyete benzer bir görüntünün ortaya çıkabileceği değerlendirilmiştir. Kırım ve Donbas bölgesinden ödün ve NATO üyeliğinden vaz geçme karşılığında Rusya saldırıyı bırakacak önermesinin ne ölçüde bir pazarlık olduğu ele alınmıştır.

Suriye: Suriye Türkiye açısından bölgesel anlamda siyasi ve ekonomik anlamda fırsatlar olduğu değerlendirilmiştir. Yeni oluşacak güçlü bir bölgesel rol, sadece bu bölge ile değil, Batılı ülkeler ile de ilişkilerini güçlendirmek adına önemli olabilir. Ancak, BAE, İsrail yanında ABD ile ilişkileri şu an için olumsuz etkileme potansiyeli de olduğu için, daha soğuk kanlı, alanı yakından takip ederek ayakları yere basan ve uzun vadeli belirsizlikleri gözetken bir Türk dış politikası görüntüsü olduğu değerlendirilmiştir. Bu noktada muhalefetin de mevcut politikaya dair ikna olmuş bir görüntüsü olduğu konuşulmuştur. Türkiye'de siyaset ve kamuoyunda fetihçi duyguları benimseyen açıklamaların varlığı bunun dış politikaya yansıtıldığı anlamına gelmemektedir. Suriye'deki gelişmeler hakkında iç-dış politika dengesinin kurulması ve kurumsal anlamda devlet aklının hakim olması, yakın zamanda bir seçim olmamasından dolayı daha muhtemel olduğu değerlendirilmiştir.

Doğu Akdeniz: Suriye'deki gelişmeler, Doğu Akdeniz'de Eski dezavantajlı durumunu değiştirime imkânı sağladığı, bunun da Trump ve Erdoğan'ın kuracağı ilişkilere dayalı olduğu değerlendirildi. Öncelikle Suriye'de teşkil edilmiş bir parlamento ve iç onay mekanizmalarının teşkil edilmesi, bir dış işleri bakanlığının teşkili gibi gelişmeler sonrası yapılabilecek bir anlaşmanın kabul görebileceğine dair fikirler dile getirildi.

Zuhal Mert Uzuner: Doğu Akdeniz'de enerji dışında İsrail'in güvenliği meselesi ABD için hep önemli oldu.

Suriye'deki gelişmeler sonrası, Türkiye'nin bölgede artan etkisini bir belirsizlik olarak algılama eğiliminde olan İsrail'in bölgedeki ittifaklarını geliştirmek konusunda adımlar atması oldukça olası. Kıbrıslı Rum liderliği ve Yunanistan'ın da ABD İsrail çizgisini takip edeceğini söyleyebiliriz. Burada Yunanistan daha sessizce yakınlaşmaya devam etmek ve istikrarı muhafaza etmeye çalışırken, Kıbrıs'tan daha belirgin adımlar atılması beklenebilir. Enerji konusunda atılacak adımlar bu bağlamda gelişmeleri izlemek adına önem taşıyacaktır.

Serhat Güvenç: Yakın zamanda gerçekleşen üç gelişme, bundan sonrasını belirleme adına önemli olacak:

1) Geçtiğimiz hafta ilk defa Çin'den demir yolu ile mal getirmek deniz yolunda göre daha düşük maliyetli oldu. 2) Baltık denizinde enerji hatlarının Çin gemileri tarafından koparıldığı iddiaları ile büyük bir tepki oluştu. 3) Almanya, beş yıl arayla Türkiye'ye deniz kuvvetlerine silah satmaya karar verdi satıyor.

Mevcut doğal kaynakların geliştirilecek bölgesel iş birlikleri ile kullanımında dair tartışmalar büyük oranda İsrail'i de kapsadığı için, ancak Netanyahu'nun gitmesinden sonra mantıklı bir beklenti olabilir denildi. Şu anki fiyatlar ile, bahsedilen boru hatlarının yapımı mümkün değil denildi. Kıbrıs müzakereleri için de önümüzdeki dönemde bir baskı oluşturulabileceği, ancak bu noktada Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın Kıbrıs'ın Kuzeyi ile ticaretin başlatılması gibi bir takım koşullarının karşılanmasını bekleyeceği öne sürüldü.

Mensur Akgün: Türkiye, Kıbrıs çevresindeki kaynakların ortak yönetilmesi hususunda önerileri olsa da dengeler uygun olmadığı için kimse bu çağrıya cevap vermedi.

Karel Valansi: *Türkiye bir süredir ‘masaları bozan’ ülke olarak görülüyordu. Suriye’deki gelişmeler ile birlikte ‘masa kuran’ ülke olabilir. Ancak bunun sürdürülebilir olabilmesi için diplomasiye önem veren, herkesle konuşabilen bir yaklaşım gerekli. Bunun için dışişleri bakanlığının önemi büyük. Ancak son zamanlarda tüm dünyada, liderden lidere doğrudan konuşmanın ve Twitter diplomasisinin bakanlığın titiz çalışmasının yerini aldığı görülüyor. Öte yandan barışı sağlaması gereken uluslararası örgütlerin son sınavlarını da veremedikleri görülüyor. Hantal ve sonuç üretmeyen bürokratik mekanizmalar olarak görülen bu örgütlerin yaptırım gücü de işlevi de sorgulanıyor.*

Avrupa Birliği: Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik açılımlarının etkisi ele alındı. Sadece Azerbaycan değil Kazakistan ve Kırgızistan gibi aktörler ile Orta Koridor birlikte çalışıyor. Öte yandan, bu durum Çine karşı riski azaltma stratejisi ile de örtüşüyor. Türk Konseyi’nin varlığı da bu durumda ele alınmalı denildi. Türkiye’nin bu koridoru daha cazip hale getirebileceği, AB’nin Yeşil Planı ile de örtüşebileceği ele alınırken, Türkiye’nin tarım ürünlerini AB’ye sokmasının mevcut ekonomik durumda hala mümkün olmayacağı değerlendirildi.

Suriye sonrası görüşmelerde vizeler konusu yeniden değerlendirme konusu olabilir. Avrupa ile ilişkilerde statükonun korunacağı ve ilişkilerin liderler üzerinden götürüleceği ön görülmektedir. Başka işbirliği alanlarının var olmasına karşın AB’nin Türkiye açısından bir öncelik olmaya devam edeceği, BRICS gibi aktörlerin ikame edici aktörler olmadığı da vurgulanmıştır.

AB meselesinde Gümrük Birliği’nin yenilenmesi referans verilen Türkiye’nin GKRY gemilerine limanları açması hususu tartışılmıştır.

Strateji Belgesinde de ilerleme raporlarında da yazan bu hususta Türkiye açısından soru işaretlerinin olduğu ele alındı.

Sinem Akgül Açıkmeşe: *Gümrük Birliği’nin yenilenmesi meselesinde doğrudan Kıbrıs sorunundan bahsedilmiyor. Bir takvim oluşturmak lazım. AB hedefi içeren bir konuşma ve ardından bir takvim, bir müzakere platformu oluşturmalı.*

Normal işleyişine devam eden bir AB’Nin var olup olmadığı ele alınan konulardandır. Fransa ve Almanya iç siyasetlerinde karar veremediğinden şu an mekanizmaları kilitlendiğine dair gözlemler paylaşıldı. Avrupa savunma ve güvenlik meseleleri de geleneksel güçlü üyelere değil doğudaki Litvanya gibi yeni üyelere doğru kaydı. Bu durumda Türkiye için bir avantaj oluşturur mu konusunda tartışmalar yapılmıştır. Bu noktada ciddi bir sorun olarak Von Der Leyen’in Türkiye’yi anmama politikası ve bloke eden tavrının altı çizilmiştir.

““

Serhat Güvenç: Annan Planı öncesinde doğrudan ticaret yönergesi vardı. Rumlar üye olunca bu yönetmelik öldürüldü. Hala Tatar'ın söylediği doğrudan ticaret oraya gidiyor. GB modernizasyonu için o noktaya gelir mi, bilmiyorum. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar böyle bir durumda dayı işgal edecek Türk mallarına hazır mı? Türkiye açısından hukuken bir engel yok.

Oğuz Demiralp altı maddelik deklarasyonu imzaladı ve bu deklarasyonun 3. Maddesinde biz mevcut sınırları içinde GKRY'yi tanıyoruz. Bacacan da bu rapora atıf ile güvence verse de, o dönem KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat, televizyona çıkıp Türkiye bizi satıyor diye açıklama yaptı. AB bu kısmi tanımayı değil, Kıbrıslı Rumların istediği gibi bir tanıma istiyor. Yani 1963 yılından beri Makarios'un 13 maddesinde ısrar ediliyor ve bunun değişmesi mümkün değil.

””

Enerji: Enerji konusunda Avrupa'daki tartışmalar da ele alınmıştır. Karadeniz'e yatırım yapma konusunda görüşlere bakıldığında Türkiye'yi bypass etme peşinde bir yaklaşım olduğunun göze çarptığı dile getirilmiştir. Karadeniz Stratejisi diye bir şey geliştirilirken bunun bölge ülkelerine sorulmamasının absürt oluşunun altı çizilmiştir.

““

Mustafa Aydın: Vize konusu hükümetin öncelikli meselesi değil. Türkiye sadece AB ülkeleriyle değil, tüm "Batı" ile vizelerde sorun yaşıyor. Ama hükümet bu sorunun çözümünü için AB tarafından talep edilenleri yapmak istemiyor.

””

Deniz altından bir hat inşa etmek için burada Gürcistan ile iş birliğinden bahsedilmesi bir tarafta, Gürcistan ve Balkan ülkelerinde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve seçimlerdeki problemlerin öbür tarafta olduğu, ne kadar gerçekçi olduğunun şüpheli olduğu tartışılmıştır.

““

Sinem Akgül Açıkmeşe: "Merkez sağın aşırı sağdan ne kadar etkileneceği, göç meselesi ya da Rusya'ya yaptırımlar gibi meselelerle ilişkili olacaktır. Bu yaptırımları eleştiren bir grup var. 2025'te yeni gelişmeler ile bu durum daha etkili olabilir."

””

Yeni Ticaret Yolları ve Koridorlar: Ermenistan ile devam eden müzakerelerden bahsedilmiştir. Bu hususun özellikle Türkiye'nin yaratmaya çalıştığı Zengezur Koridoru gibi koridorların yaratılmasında yaşanan sorunlar ele alınmıştır. İran'ın karşı çıkılları yanında Azerbeycan ike Türkiye arasında azalan yakınlıktan bahsedilmiştir.

Suriye'deki gelişmelerden önce Suudi Arabistan Irak üzerinden gelecek Kalkınma Yoluna ek olarak, Suriye'de barış ve istikrarın sağlanması sonrası daha da çok tartışılmaya başlanan Katar'dan Türkiye'ye uzanacak boru hattı projesi de değerlendirilmiştir. Bu projelerin yapılabilmesi için hassas diplomatik yeteneklerin devrede olmasının önemi vurgulandı. Bu noktada Suudi Arabistan'ın tavrının önemi vurgulanırken, Filistin konusunda da çözümün olmaması için çaba sarfetmeyeceği, ancak mevcut durumda İsrail ile yeniden bu koşulların oluşmasının çok zor olduğunu da altı çizilmiştir.

2025'DE NASIL BİR TÜRKİYE?

- İç siyasetindeki sorunlarının aşılması için reforme edilmiş bir sistem yaratılmalıdır.
- Dış politikada büyük güçlerle kapışmayan, Amerika ile sorunlarını çözen bir yaklaşım sergilenmelidir.
- Suriye ve Somali gibi ülkelerde kazanımların korunması gereklidir.
- Rusya-Türkiye dengesi değiştiğinden durumu yeniden gözden geçirmek gerekmektedir.
- ABD ile mevcut sorunları gerçekçi bir şekilde ele alan ve pozisyonunu tekrar tekrar açıklayarak S-400 gibi haklı olduğu konuları açıklayan kararlı bir diplomasi takip edilmelidir.